

ประเพณี การไหว้ครู

เจตญา กิจเกิดแสง

ประเพณีการไหว้ครูถือเป็นเอกลักษณ์ทางประเพณีอันดีงามของชาวไทย ที่ศิษย์ให้ความเคารพ เทิดทูนคุณครูบาอาจารย์ ผู้ถ่ายทอดสรรพวิชาความรู้ให้กับศิษย์ ด้วยความรัก ความเมตตา และปรารถนาดี ครูจึงเป็นบุคคลที่มีความสำคัญ มีคุณค่าต่อประเทศชาติ เพราะในอดีตกาล หนังสือหรือสื่อการเรียนการสอน ยังไม่มีแพร่หลาย ดังนั้นความรู้จากแหล่งเดียวที่ศิษย์จะได้รับคือความรู้จากบุคคลผู้มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ ซึ่งเราเรียกว่า “ครู” ถึงแม้กาลเวลาจะผ่านไปจวบจนปัจจุบัน เทคโนโลยีมีความเจริญก้าวหน้าขึ้น หนังสือ หรือสื่อการเรียนการสอนมีแพร่หลายแล้วก็ตาม คนไทยยังคงให้ความสำคัญกับครูอยู่จนถึงปัจจุบันด้วย เพราะเหตุผลที่ว่า ความรู้ที่ถ่ายทอดจากบุคคล เป็นความรู้ที่เป็นทักษะเฉพาะ เป็นเทคนิคพิเศษที่เกิดจากการ สั่งสมความรู้ ประสบการณ์และการปฏิบัติจนเชี่ยวชาญ ที่ไม่สามารถถ่ายทอดด้วยตัวหนังสือหรือสื่อใด ๆ ได้ และที่สำคัญคนไทยยังคงให้ความสำคัญกับครู จนเปรียบครูเป็นเสมือนแม่คนที่ 2 ของศิษย์ เพราะศิษย์ที่ ประสบความสำเร็จได้ ด้วยเพราะมีแม่เป็นผู้ให้กำเนิด มีครูเป็นผู้ให้ความรู้ ความคิด สติปัญญาชี้ทางสว่าง ให้กับชีวิตนั่นเอง ประเพณีการไหว้ครูจึงยังคงสืบทอดต่อมาจนกระทั่งทุกวันนี้

ประเพณีการไหว้ครูที่ยังคงสืบทอดปฏิบัติต่อกันมา และมีรูปแบบการปฏิบัติที่ชัดเจนในปัจจุบัน คือ การไหว้ครูในสถานศึกษา ตั้งแต่ระดับอนุบาล จนกระทั่งถึงระดับอุดมศึกษา การไหว้ครูในพิธีไหว้ครู สำหรับนักแสดง การไหว้ครูดนตรีไทย และการไหว้ครูมวยไทย ความสำเร็จจะบังเกิดแก่ศิษย์ทุกคนที่ได้ ไหว้ครูด้วยเพราะศิษย์ได้แสดงถึงความกตัญญูคุณงามความดีของคุณต่อครู ดังนั้นสถานศึกษาทุกแห่งจึงจัดพิธีไหว้ครู เพื่อให้ลูกศิษย์ได้แสดงความเคารพในช่วงเปิดภาคการศึกษาของทุกปีการศึกษา และในส่วนของนักแสดงไม่ว่าจะเป็นการแสดงพื้นบ้านของไทย นาฏศิลป์และดุริยางค์ หรือการแสดงสมัยใหม่ เช่น การแสดงละครหรือภาพยนตร์ ยังคงยึดมั่นสืบทอดประเพณีการไหว้ครู จะเห็นได้ว่าการแสดงใด ๆ ผู้แสดงต้องประกอบพิธี ไหว้ครูเพื่อความเป็นสิริมงคล หรือจัดพิธีไหว้ครูสำหรับนักแสดงที่เรียกว่าพิธีครอบครู เป็นประจำทุกปี ส่วนการไหว้ครูมวยไทยนั้น จะเห็นว่าการชกมวยไทยทุกครั้ง นักมวยต้องไหว้ครูด้วยลีลาอันสวยงาม

ความหมายของการไหว้ครู

การไหว้ครู คือ การที่ศิษย์แสดงความเคารพ ขอมรับนับถือเป็นครูบาอาจารย์อย่างจริงใจว่าท่านเปรียบพร้อมด้วยคุณธรรมความรู้ ศิษย์ในฐานะผู้สืบทอดมรดกทางวิชาการจึงพร้อมใจกันปวารณาตนรับการถ่ายทอดวิชาความรู้ด้วยความวิริยะ อุตสาหะ มานะ อุตุน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายปลายทางของการศึกษาตามที่ตั้งใจไว้ (สุมิตร เทพวงษ์, 2548 : 2)

จากความหมายดังกล่าว การไหว้ครู จึงเป็นเสมือนการแสดงความกตัญญูทเวทิตาคคุณ ต่อครูผู้มีพระคุณ ซึ่งในวัฒนธรรมไทยได้ให้ความสำคัญกับคุณธรรมข้อนี้เป็นอย่างสูงเนื่องจากการแสดงถึงการรู้จักบุญคุณของผู้ให้ความรู้ และผู้ที่รู้จักการตอบแทนบุญคุณนั้นจะเป็นผู้ที่เจริญรุ่งเรืองในชีวิต หากเปรียบเสมือนการอ้างอิงทางวิชาการ การไหว้ครูจึงเป็นเสมือนการอ้างอิงถึงบุคคลที่เราได้รับความรู้มาเพื่อแสดงถึงความเคารพในทรัพย์สินทางปัญญา ซึ่งจะเห็นได้ว่าคนไทยได้ให้ความสำคัญกับทรัพย์สินทางปัญญามาเป็นเวลายาวนาน

ความสำคัญของการไหว้ครู

จากความหมายของการไหว้ครูที่ได้กล่าวมาในข้างต้น สามารถสรุปความสำคัญของการไหว้ครูในสถานศึกษาได้ดังนี้

1. แสดงถึงการยกย่องครูบาอาจารย์ ผู้ประสิทธิ์ประสาทความรู้ ในวิถีชีวิตของคนไทยถือว่าครูเป็นเสมือนแม่คนที่ 2 ของศิษย์ ให้ความคิด ชี้ทางสว่างให้กับชีวิตและนอกจากนี้ครูยังเป็นผู้ให้วิชาความรู้ จึงได้กระทำพิธีแสดงถึงการยกย่องผู้มีพระคุณ
2. แสดงถึงความกตัญญูทเวทิตาคคุณต่อครูบาอาจารย์ การแสดงถึงความกตัญญูทเวทิตาคคุณ ถือเป็นคุณธรรมชั้นสูง ที่ผู้น้อยยอมแสดงต่อผู้ใหญ่ และผู้มีพระคุณ และความกตัญญูที่มีต่อบุคคลนี้จะทำให้บุคคลนั้นประสบแต่ความเจริญรุ่งเรืองของชีวิต ด้วยเพราะคุณธรรมชั้นสูง ข้อนี้แน่นอน
3. แสดงถึงความเคารพในทรัพย์สินทางปัญญาแก่ครูผู้สอน ว่าศิษย์ได้รับความรู้ การอบรมสั่งสอน และเป็นคนดีของสังคมได้ ด้วยเพราะภูมิปัญญาของคุณครูผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ให้ด้วยจิตวิญญาณของความเป็นครู จึงได้กระทำพิธีแสดงความเคารพต่อทรัพย์สินทางปัญญาของคุณครูผู้สอน
4. แสดงถึงประเพณีอันดีงามของไทย ซึ่งการไหว้ครูนี้ถือเป็นประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวไทย ยกที่จะมีชาติอื่นเสมอเหมือน เพราะครูไทยสอนศิษย์ด้วยความรักทุ่มเทด้วยหัวใจของความเป็นครู มิใช่เพื่ออามิสสินจ้างจึงทำให้ศิษย์และครูมีความผูกพันกันอย่างแน่นแฟ้น สืบทอดเป็นประเพณีการไหว้ครูที่งดงาม

ประโยชน์ที่ได้รับจากการไหว้ครู

ประเพณีการไหว้ครูในสถานศึกษามีประโยชน์หลายด้าน ดังต่อไปนี้

1. ประโยชน์ต่อตัวนักเรียนและนักศึกษา

1.1 สร้างความสามัคคีในหมู่นักเรียนนักศึกษา ซึ่งจะเห็นได้จากการร่วมแรงร่วมใจของนักเรียน นักศึกษาในการบรรจงสร้างสรรค์พานไหว้ครู ในหมู่นักเรียน นักศึกษา แต่ละระดับชั้น ผลงานพานที่สำเร็จลงได้ด้วยเพราะความสามัคคีในหมู่คณะนั่นเอง

1.2 นักเรียน นักศึกษารู้จักการบูรณาการความรู้หลายด้าน อันจะเห็นได้จากการประกอบกิจกรรมไหว้ครูนั้น นักเรียน นักศึกษาได้บูรณาการความรู้ในวิชาศิลปะ การงานพื้นฐานอาชีพ ในการประดิษฐ์พานไหว้ครู การศึกษาค้นคว้าหารูปแบบพานใหม่ ๆ ที่สวยงาม การประยุกต์ใช้วัสดุในการจัดทำพานไหว้ครู ซึ่งอาจเป็นวัสดุอื่นๆ ที่มีใช้ดอกไม้มาประกอบการประดิษฐ์พาน เช่น พืชผัก เมล็ดธัญพืช หรือวัสดุธรรมชาติอื่นๆ เป็นการส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการ นอกจากนี้ในการกล่าวคำไหว้ครู ยังช่วยให้ นักเรียน นักศึกษา มีสมาธิมุ่งมั่น มีคุณธรรม จากคำที่ได้กล่าวในพิธีไหว้ครู และรู้จักมารยาทการอยู่ในที่ชุมชน รู้จักลำดับขั้นตอนในการไหว้ครู รู้จักวิธีการแสดงความเคารพต่อพระพุทธรูปของค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ และครูบาอาจารย์ จึงถือได้ว่านักเรียน นักศึกษาได้บูรณาการความรู้ ทั้งด้านวิชาการ คุณธรรม จริยธรรม อันงดงาม

1.3 นักเรียน นักศึกษาได้ปฏิบัติหน้าที่สำคัญในการสืบสานประเพณีอันดีงามของไทย ในข้อนี้ นักเรียน นักศึกษาจะเป็นผู้มีคุณค่าต่อประเทศชาติยิ่ง เพราะนักเรียน นักศึกษาได้ปฏิบัติหน้าที่สำคัญในการสืบสาน ประเพณีอันดีงามของไทย โดยเข้าร่วมในพิธีไหว้ครูเป็นประจำทุกปี และจะเห็นได้ว่า นักเรียน นักศึกษา จะมีพัฒนาการที่ดีขึ้นในการประดิษฐ์พานไหว้ครูที่สวยงามเพิ่มขึ้นทุกปี และซึมซับในประเพณีอันดีงาม สืบทอดถึงชนรุ่นต่อไป ตราบกาลนาน

2. ประโยชน์ต่อครู

ประโยชน์จากพิธีไหว้ครู ที่ครูจะได้รับคือ ขวัญและกำลังใจจากนักเรียน นักศึกษาที่พร้อมใจกันนำพานไหว้ครูมาบูชาครู ทำให้ครูซาบซึ้ง และมีกำลังใจที่จะสอนนักเรียน นักศึกษา อย่างมีข้อยก

3. ประโยชน์ต่อสังคม

ในสังคมใดที่ศิษย์ให้ความเคารพ ยกย่องครูอาจารย์ แสดงความกตัญญูกตเวทิตาคุณ ต่อผู้มีอุปการคุณ ถ้วนทั่วทุกคนแล้ว ศิษย์ย่อมเป็นผู้เปี่ยมด้วยคุณธรรม คิดดี ทำดี สังคมนั้นย่อมเป็นสังคมของผู้เจริญ เป็นสังคมที่น่าอยู่ ซึ่งคุณธรรมที่ได้จากการไหว้ครูนั้น หากมีในตัวบุคคลทุกคนแล้วย่อมนำมาให้สังคมมีแต่ความสงบสุข เจริญรุ่งเรือง

4. ประโยชน์ต่อประเทศชาติ

ในข้อนี้เป็นผลต่อเนื่องมาจากประโยชน์ในข้อ 3 คือเมื่อการไหว้ครูเป็นประโยชน์ต่อสังคมแล้วย่อมส่งผลถึงประเทศชาติตามลำดับ ด้วยเพราะคนในสังคมเป็นผู้เปี่ยมล้นด้วยคุณธรรม มีมิตรไมตรี ซึ่งกันและกัน ทั้งคนในประเทศด้วยกันเอง และยังเอื้อเฟื้อไปถึงชาวต่างชาติที่มาเยือนประเทศไทย นำเงินตราเข้าประเทศปีละจำนวนมาก โดยมีต้องลงทุนอันใดมากมาย เพียงเพราะเราสืบสานมรดกอันล้ำค่าของไทยเราไว้ เพื่อความเป็นเอกลักษณ์ของไทย ให้ต่างชาติได้เข้ามาชื่นชม

วันที่นิยมประกอบการไหว้ครู

วันที่นิยมประกอบการไหว้ครู ในสถานศึกษานิยมใช้วันพฤหัสบดีซึ่งตรงกับการไหว้ครูในพิธีไหว้ครูสำหรับการแสดงของไทย (สุมิตร เทพวงษ์, 2548 : 6) กำหนดว่าให้กระทำพิธีเฉพาะในวันพฤหัสบดีเท่านั้นอาจจะได้รับอิทธิพลมาจากพวกพราหมณ์ เพราะพราหมณ์นับถือเทพเจ้าตามพฤหัสบดีเป็นเทพฤทธิ ในฐานะปูโรหิตาจารย์ที่เคารพนับถือของพระอินทร์และเทวดาอื่น ๆ จึงนิยมไหว้ครูกันวันนี้ แต่ก่อนถือเป็นธรรมเนียมวันที่จะนำเด็กไปฝากเรียนต้องเป็นวันพฤหัสบดี นับเป็นวันดี มีมงคลสำหรับเด็ก เพราะพระพฤหัสบดีเป็นครูของเทวดา

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า สถานศึกษาทุกแห่งจะประกอบการไหว้ครูในวันพฤหัสบดี ซึ่งมักนิยมจัดในช่วงเดือนแรกของการเปิดภาคการศึกษาในแต่ละปีการศึกษา คือในช่วงเดือนมิถุนายน ซึ่งจะตรงกับวันพฤหัสบดีในสัปดาห์ใดนั้น แล้วแต่ความสะดวก และความพร้อมของแต่ละสถานศึกษาเป็นสำคัญ

สิ่งสำคัญที่ใช้ในพิธีไหว้ครู

ทศตชีโว ภิกขุ (2527- 10 -19) ได้อธิบายถึงดอกไม้และสิ่งของที่ใช้ในพิธีไหว้ครู ว่าในสมัยโบราณดั้งเดิมนั้น สิ่งที่จะขาดไม่ได้ ในการไหว้ครูคือ ดอกมะเขือ หญ้าแพรก ข้าวตอก และดอกเข็ม ซึ่งสิ่งเหล่านั้นมีความหมายต่อการไหว้ครู ดังนี้

ดอกมะเขือ เป็นสัญลักษณ์ของความเคารพ ความอ่อนน้อม เนื่องจาก ดอกมะเขือมีลักษณะดอกโค้งลงเปรียบเสมือนแสดงความเคารพบุคคลที่ตนบูชา

หญ้าแพรก เป็นสัญลักษณ์ของความอดทน เนื่องจากเป็นต้นหญ้าที่ขึ้นได้ตลอดทุกฤดูกาล ทนทุกสภาวะเปรียบเสมือนศิษย์ถ้ามีความอดทนในการเล่าเรียน ก็จะสำเร็จการศึกษาตามหลักสูตร

ข้าวตอก เป็นสัญลักษณ์ความมีระเบียบวินัยเนื่องจากการคั่วข้าวตอกต้องตั้งบนเตาไฟร้อน ๆ ต้องมี ตะกร้าหรือปิ่นก้นทะเลครอบไว้เพื่อสอดไม้ยาวเข้าไปคนในกระทะ เมื่อข้าวตอกได้รับความร้อนก็จะดีดออก จากเปลือกกลายเป็นข้าวตอกขาวและมีกลิ่นหอมถ้าข้าวเปลือกเมล็ดไหนไม่ได้รับความร้อนแล้วดีดตัวออกมา ทางช่องไม้ที่สอด ข้าวเปลือกเม็คนั้นก็ไม่มีโอกาสเป็นข้าวตอกเปรียบเสมือนลูกศิษย์ต้องมีความเกียจคร้าน มากบ้างน้อยบ้างแต่เมื่อต้องการศึกษาจะต้องควบคุมตนเองให้อยู่ในกรอบหรือกฎเกณฑ์ที่สถาบันกำหนด หากตามใจตนเองก็จะเหมือนข้าวเปลือกที่ถูกคั่วแต่ไม่มีโอกาสเป็นข้าวตอก

ดอกเข็ม เป็นสัญลักษณ์ของสติปัญญาฉลาดหลักแหลม เนื่องจากดอกเข็มมีลักษณะกลีบดอกแหลม เปรียบเสมือนศิษย์ถ้าใฝ่หาความรู้ตั้งใจศึกษา ก็จะมีสติปัญญาฉลาด ดอกเข็มนี้มีเพิ่มเติมในการไหว้ครูระยะ หลัง

บทสวดไหว้ครู

(ผู้นำสวด)	ปาเจราจริยาโหนติ	คุณุตตรานุสาสกา
สวดทำนองสรภัญญะ		
สวดพร้อมกัน	ข้าขอประณตน์้อมสักการ	บูรพาคณาจารย์
	ผู้ก่อรปประโยชน์ศึกษา	
	ทั้งท่านผู้ประสาทวิชา	อบรมจริยา
	แก่ข้าในกาลปัจจุบัน	
	ข้าขอเคารพอภิวันท์	ระลึกคุณอนันต์
	ด้วยใจนียมบูชา	
	ขอเดชกตเวทิตา	อีกรวิริยะพา
	ปัญญาให้เกิดแตกฉาน	
	ศึกษาสำเร็จทุกประการ	อายุยืนนาน
	อยู่ในศีลธรรมอันดี	
	ให้ได้เป็นเกียรติเป็นศรี	ประโยชน์ทวี
	แก่ชาติและประเทศไทยเทอญฯ	
(ผู้นำสวด)	ปัญญาวุฒิกร เต เต ทินโนวาเท นมามิหัง	

ความหมาย

ปาเจราจริยาโหนติ

คุณุตตรานุสาสกา

แปลว่า ครูอาจารย์เป็นผู้ทรงคุณอันประเสริฐยิ่ง เป็นผู้พร่ำสอนศิลปวิทยาการ

ปัญญาวุฒิกร เต เต ทินโนวาเท นมามิหัง

แปลว่า ข้าพเจ้าขออนอบน้อมเหล่านั้น ผู้ให้อิโวาท ผู้ทำให้ปัญญาเจริญ ข้าพเจ้าขอกราบไหว้
ครู อาจารย์เหล่านั้น ด้วยความเคารพ

เพลงพระคุณที่สาม

ครูบาอาจารย์ที่ท่านประทานความรู้มาให้
อบรมจิตใจ ให้รู้ผิดชอบ ชั่วดี
ก่อนจะนอนสวดมนต์อ่อนนวยททุกที
ขอกุศลบุญบารมีส่งเสริมครูนี้ให้ร่มเย็น

ครูมีบุญคุณจะต้องเทิดทูลเอาไว้นือเกล้า
ท่านสั่งสอนเรา อบรมให้เราไม่เว้น
ท่านอุทิศ ไม่คิดถึงความยากเย็น
สอนให้รู้จัดเจน ฝ่าแฉะ ฝ่าแน่น มิได้อำพราง

* พระคุณที่สาม งดงามแจ่มใส
แต่ว่าใครหนอใคร เปรียบเปรยครูไว้ว่าเป็นเรือจ้าง
ถ้าหากจะคิด ยิ่งคิดยิ่งเห็นว่าผิดทาง
มีใครไหนบ้างแนะนำแนวทางอย่างครู

บุญเคยทำมาตั้งแต่ปางใด เรายกให้ท่าน
ตั้งใจกราบกราน เคารพคุณท่าน กตัญญู
โรคและภัย ออย่ามาแผ้วพานคุณครู
ขอกุศลผลบุญค้ำชู ให้ครูมีสุขช่วนิรันดร...

ร้องซ้ำ *
ให้ครูมีสุขช่วนิรันดร...

พานไหว้
ครู

